

Strategi for valg av energikonsepter i fremtidens næringsbygg.

Sjefsrådgiver Tor Helge Dokka, KEB – Skanska Teknikk, August 2019

Innhold

- Eberle 2226
- Powerhouse- og «Powerhouse-konseptet»
- Forskningsprosjektet Lowex
- Lia Bhg
- House Zero
- Gullhaug Torg 2
- Kort om Powerhouse Telemark

Eberle 2226 – Lustenau. Østerrike

Oppsummering fra studietur 22.10.2014.

Tor Helge Dokka & Niels Lassen, Skanska Teknikk

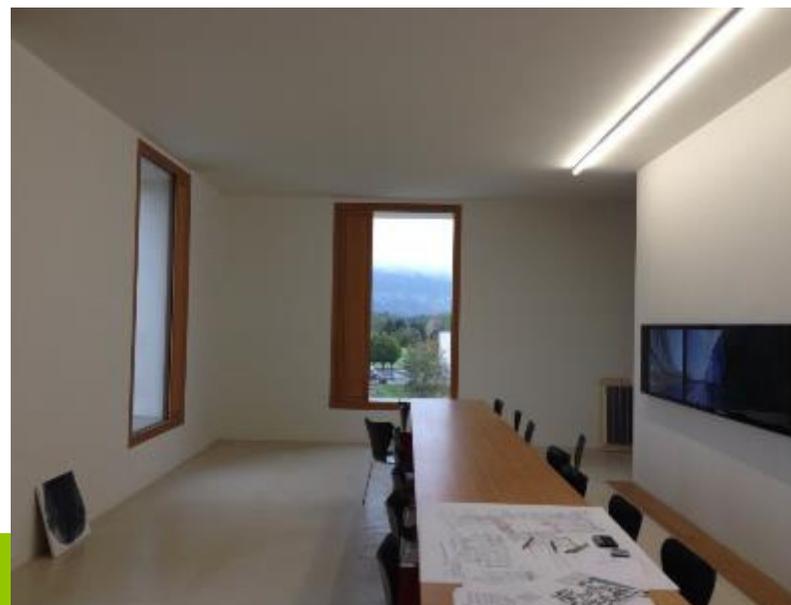
Bygget

- Kubisk bygg 24 x 24 x 24 m, 6 etasjer.
- Få materialer: Pusset mur(tegl), betong (dekker), tre (eik i dører og vinduer), glass.
- Moderat vindusareal, men store vinduer
- Første etasje til utstilling og kantine (med kjøkken)
- 2-5 etasje brukes av Eberle og et par andre leietagere
- 6 etasje enda ikke i bruk, men er planlagt å bli brukt som bolig(er) ?
- Landlig beliggenhet, med lite utendørs støy og god luftkvalitet
- Bruttoareal på ca. 3200 m² og bruksareal på ca. 2800 m²

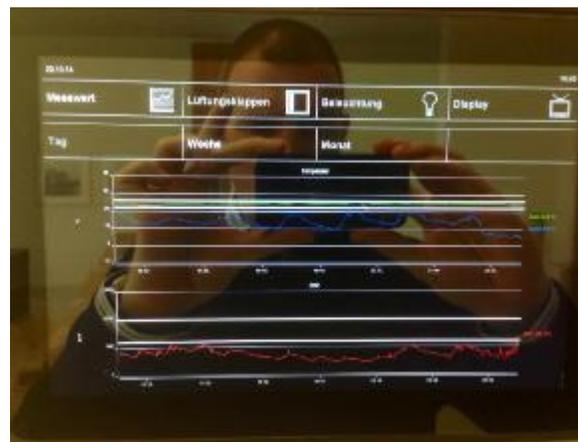
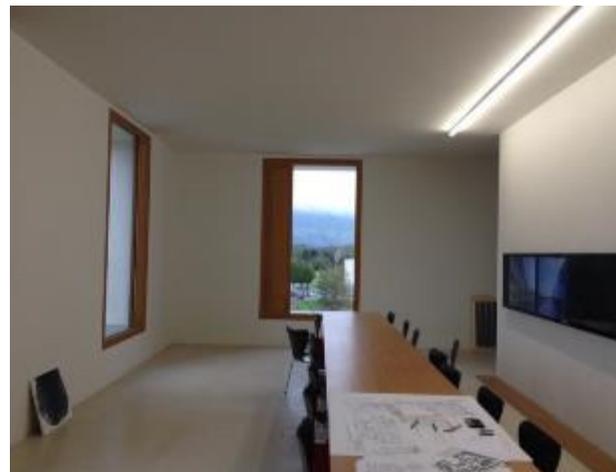
Akustikk

- Så og si alle overflater er harde
- Store takhøyder gjør det mer utfordrende med etterklangstid
- Ingen akustiske elementer i himling
- De har vært bevisst på at designen ville gi utfordringer mht. akustikk, og ønsker å løse dette fortløpende
- Kantine med stor takhøyde har store takhøye bokhyller som gir akustisk demping.
- Foreløpig lite demping i landskapene, men vertikale elementer som gardiner/forheng og bokhyller er planlagt ettermontert
- Akustikk i kantine var relativt god, selv om bokhyller i praksis var eneste demping
- Akustikk i landskap i kontoretasjene var (som forventet) ikke tilfredsstillende.

Klimatisering av bygget

- Kun naturlig ventilasjon, gjennom luker. Avansert styring.
- Ikke noe oppvarmingssystem, bortsett fra at belysningssystem fungerer som oppvarming i kalde perioder/perioder med lite internlaster (Juleferie,...)
- Ikke noe aktivt kjølesystem/kjølemaskin, kun passiv nattkjøling (naturlig vent)
- Ingen utvendig solavskjerming
- Lyslist med effekt på 5 W/m^2
- Meget godt isolert bygningskropp med lavt lekkasjetall
- Ekstremt tungt bygg/mye eksponert termisk masse

Energibruk og energiytelse

- Total energibruk(el) er målt til 38 kWh/m²år, inkludert utstyr og kjøkkendrift. Dette er måling ut fra et første året i drift.
- Energibruk til belysning ble ut fra årsvariasjon i el-bruk grovt estimert til 10 kWh/m²år, da tidvis brukt for å oppvarme bygget.
- Varmtvannsberedning gjøres med små elektriske beredere. Ut fra erfaring med Kjørbo anslås forbruket til 2-3 kWh/m²år.
- El-forbruk til PC'er, AV-utstyr, printere, servere?, kjøkkendrift og annet er ut fra dette grovt estimert til ca. 25 kWh/m²år.
- Det skal installeres solceller (PV) på taket for at bygget skal gå i null over året. Grove overslagsberegninger tyder på at det kan gå hvis man dekker hele takflaten

Kostnader

- Ved å fjerne det meste av tekniske installasjoner kan man bruke denne besparelsen på solide bygningsmaterialer og god håndtverksutførelse.
- Man sparer masse plass siden teknisk rom kun utgjør 0,6 m². Betydelig mere utleiebart areal enn konvensjonelt bygg.
- Tykke yttervegger tar mye plass, men kanskje ikke noe problem her (mye plass rundt bygget).
- Byggekostnad er oppgitt til ca. 10 300 kr per kvm. BRA, eksklusiv tomtekostnad. Design- og utviklingskostnader er trolig ikke inkludert (gjort av Eberle selv, bare en innleid rådgiver/ekspert på software-styringen)

Teknisk rom på 0,6 m²

Powerhouse – og «powerhousekonseptet»

Powerhouse – samarbeid etablert i 2011

HYDRO

entra

SKANSKA

ZERO

SNØHETTA

sapa:

asplan viak

Partnere 2014

Samarbeidspartnere 2014

The Research Centre on
Zero Emission Buildings

enova

Vi gir støtte til energi-
og klimatiltak

Målet er å vise at det er mulig å bygge plusshus – ikke bare i sydlige strøk – men også i kalde Norge

Overordnet definisjon Powerhouse (plussenergi)

Powerhouse er et plussenergibygg, som gjennom driftsfasen genererer mer fornybar energi enn hva den forbruker til produksjon av byggematerialer, konstruksjon, drift og avhending av bygget.

Prosjektet skal kunne gjennomføres til konkurransedyktig pris.

Illustration: SNØHETTA / MIR

Powerhouse Kjørbo

Powerhouse
Kjørbo

Powerhouse Kjørbo

- Totalrehabilitering av to kontorbygg fra 80-tallet på Kjørbo i Sandvika
- Byggherre: Entra Eiendom
- Totalentreprenør (også ansvarlig for miljø- og energikonsept): Skanska Norge
- Arkitekt: Snøhetta
- Leietaker og deltager prosjekteringsgruppen: Asplan Viak
- Totalt ca. 5.200 kvadratmeter
- Byggestart i 2013 og overlevering februar 2014
- BREEAM-NOR Outstanding for designfasen oppnådd (januar 2014)

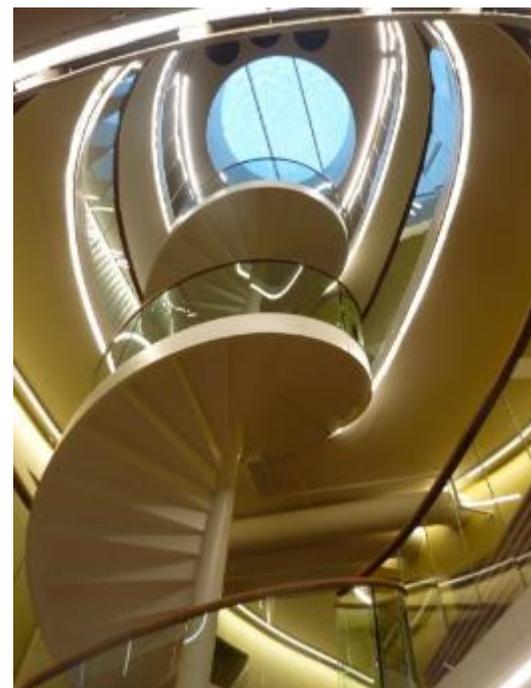
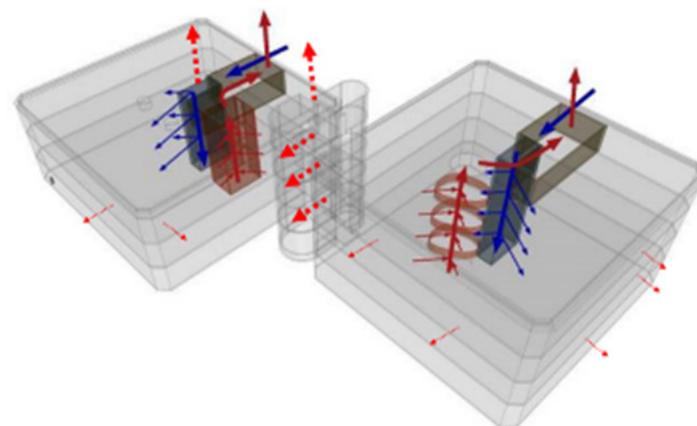
Før rehabiliteringen i 2013. Foto: Skanska.

Nytt og gammelt, juni 2014. Foto: Skanska

Ventilasjonskonsept, PH Kjørbo:

- Hver blokk utstyrt med et «overdimensjonert» ventilasjonsaggregat med bypass og omluftsfunksjon. Aggregat er plassert i ventilasjonsrom mot nordfasade i øverste plan, med luftinntak direkte i fasade, og avkast direkte over tak.
- Behovsstyrt, bygningsintegrert fortregningventilasjon i møterom og landskap, CAV i cellekontor.
- Eksisterende sjakt ombygget til tilluftssjakt.
- Tilluftsvifte regulerer for å holde konstant overtrykk i tilluftssjakt på 20 Pa (!)
- Avtrekk via overstrøming til trappesjakter
- Avtrekksvifte styres som slave av tilluftsvifte dersom 100 % gjenvinningsbehov.
- Ved redusert gjenvinningsbehov, reduseres pådrag på avtrekksvifte, og overskuddsluft slippes ut gjennom styrte luker/vindu.

Konseptløsning for oppvarming og kjøling – PH Kjørbo

- 10 energibrønner tilknyttet reversibel VP for romoppvarming samt egen VP for tappevann
- Store veggmonterte radiatorer i landskap, ingen oppvarming i cellekontor eller møterom. Backup via omluftsfunksjon i ventilasjonsaggregat
- For at det skal bli akseptabel komfort i cellekontor og møterom om vinteren, er det forutsatt at brukerne lar døren stå åpen når rommene ikke er i bruk.
- Eksponert termisk masse i himling bidrar til redusert kjølebehov/bedret termisk komfort sommertid
- Frikjøling av datarom og ventilasjonsluft via energibrønnene. Det har så langt ikke vært nødvendig å kjøre VP som kjølemaskin

Kjøling

- Kjøleanlegget forsyner to ventilasjonsaggregater (blokk 4 og 5) samt datakjøling og Pure Water-kjøler
- Kjøling basert på frikjøling og varmepumpe (i kjølemodus) ved behov
- Passiv kjøling med utnyttelse av termisk masse
- Vinduslufting om ønskelig (men skal ikke være nødvendig)
- Mulighet for nattventilasjon basert på frikjøling

Foto: Skanska

Passiv kjøling ved utnyttelse av termisk masse i himling. Men god akustisk løsning må til (under montering).

SKANSKA Utnyttelse av fornybar varme/kulde via energibrønner i bakken

- Varme-/kjøleproduksjonen skjer primært med varmepumpe, som har energiopptak fra 10 stk. energibrønner
- To varmepumper tilpasset temperaturbehov for hhv. romoppvarming og oppvarming ventilasjonsluft samt varmt tappevann.
- Fjernvarme som reservelast

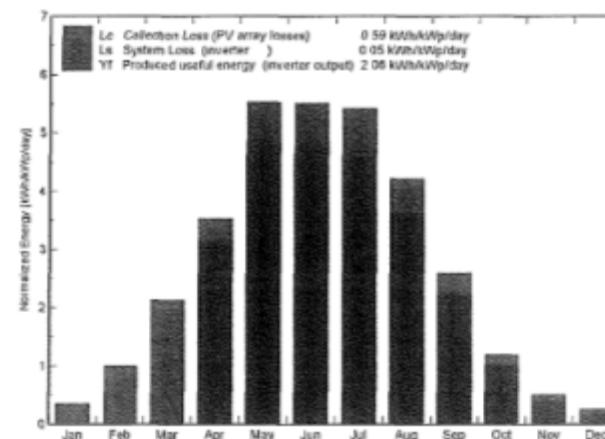

Varmepumper for hhv. Varmtvann og oppvarming. Foto: Skanska

Solstrømproduksjon

- Strømproduksjon med solceller på tak balanserer energibehov til drift, materialer og byggeplass
- Norges største solcelleanlegg
- Totalt 1556 m² fordelt på to kontorblokker og garasjetak
- Totalproduksjon over 220.000 kWh/år for nytt anlegg, eller ca. 42 kWh/m² BRA
- Beregnet ytelse 311 kWp
- Flatt tak, 10 graders symmetrisk helning øst/vest (men noe dreining for blokkene)
- Anlegget optimalisert for størst mulig årsproduksjon
- Produsent: Sun Power, leverandør Direct Energy

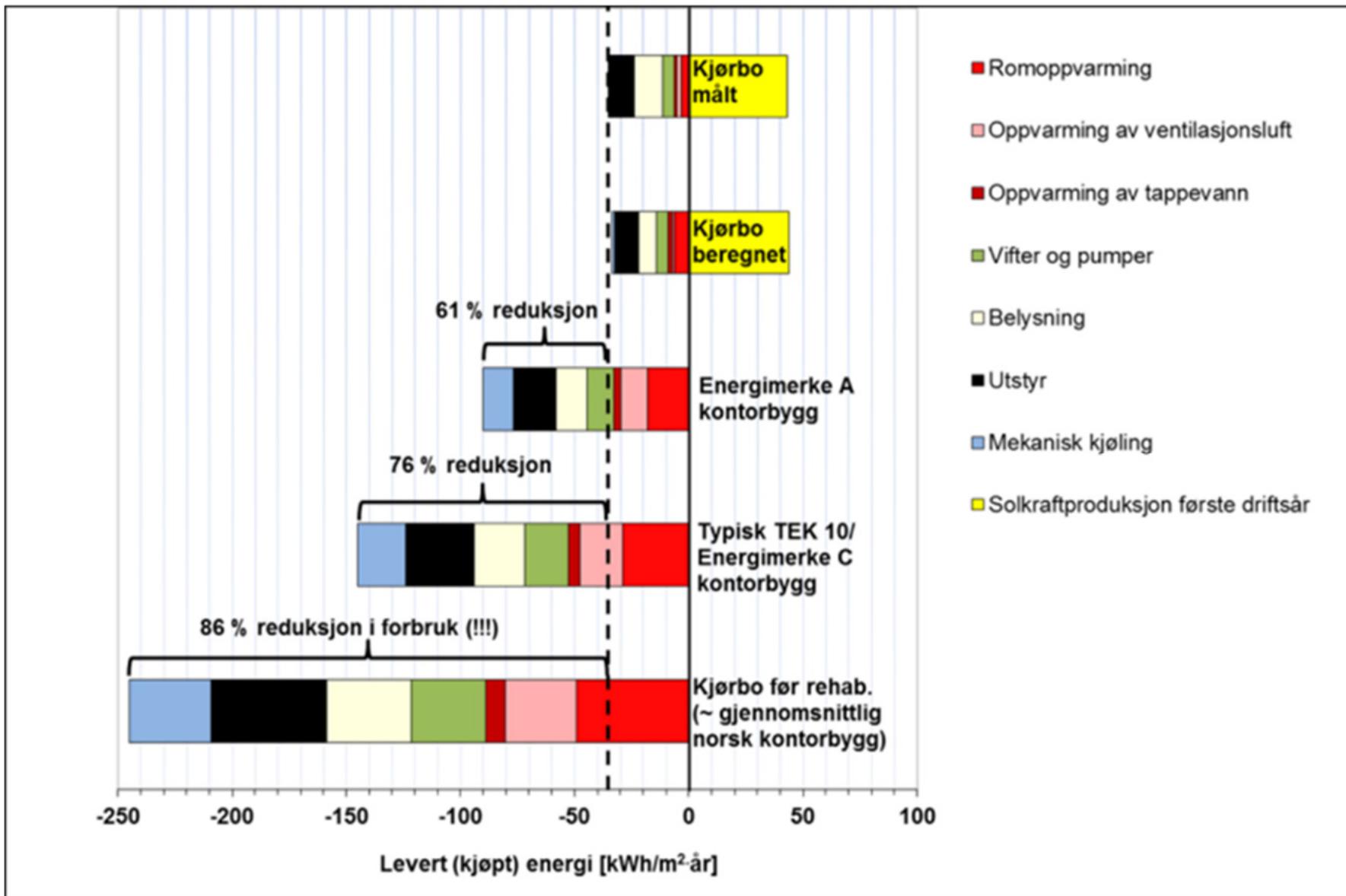
Normalized productions (per installed kWp): Nominal power 183 kWp

Produksjonsprofil over året for solceller på garasjetak (orientert symmetrisk øst/vest, 10 graders helning)

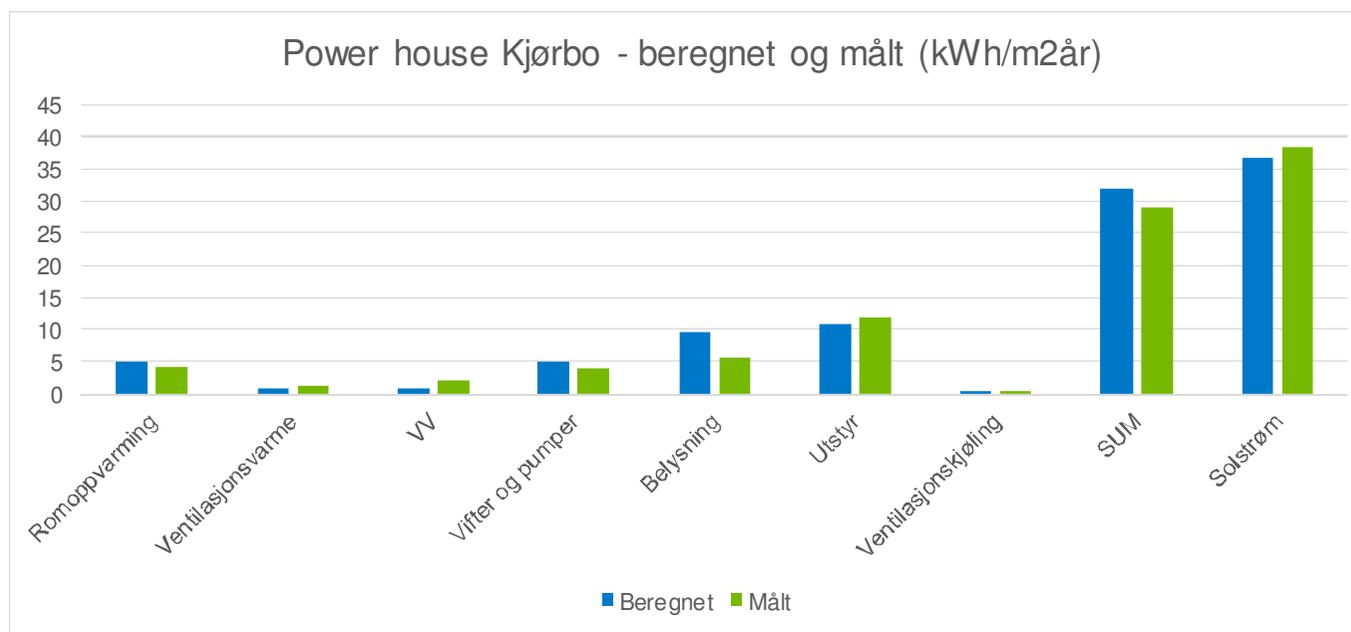

Solceller på blokk 4. Foto: Skanska

Kjørbo blokk 1-3

- Kostnader redusert med 15-20 % ifht. blokk 4&5
- Enklere akustisk konsept
- Aggregater med bedre gjenvinner
- Bedre og mer gjennomtenkt belysningskonsept

PH Brattørkaia, Trondheim

Bjørn Jenssen og Marit Thyholt

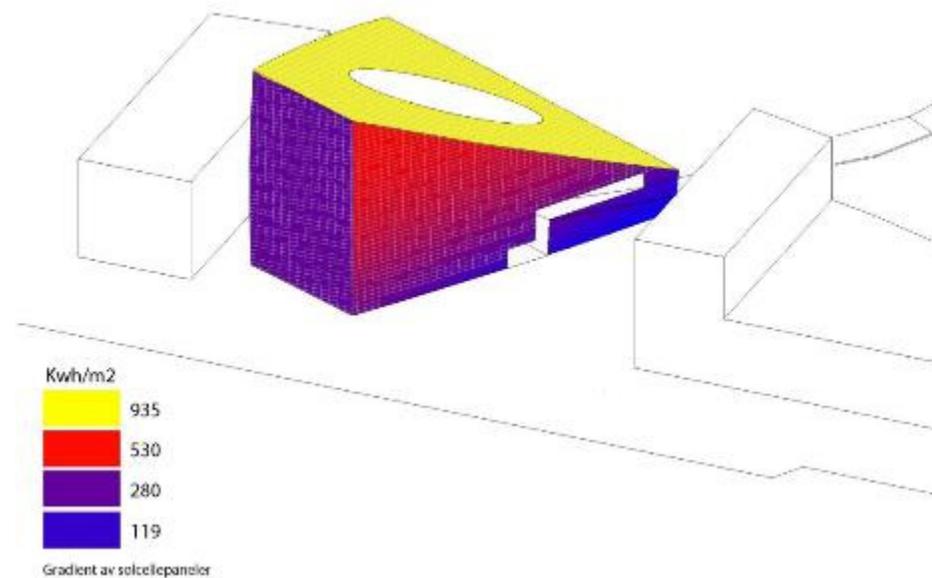
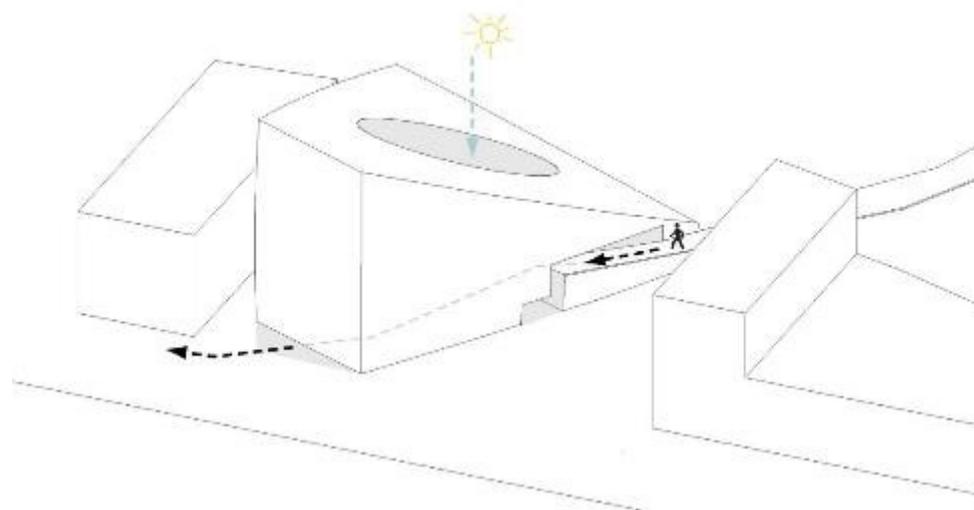
Skanska

Form følger miljø !

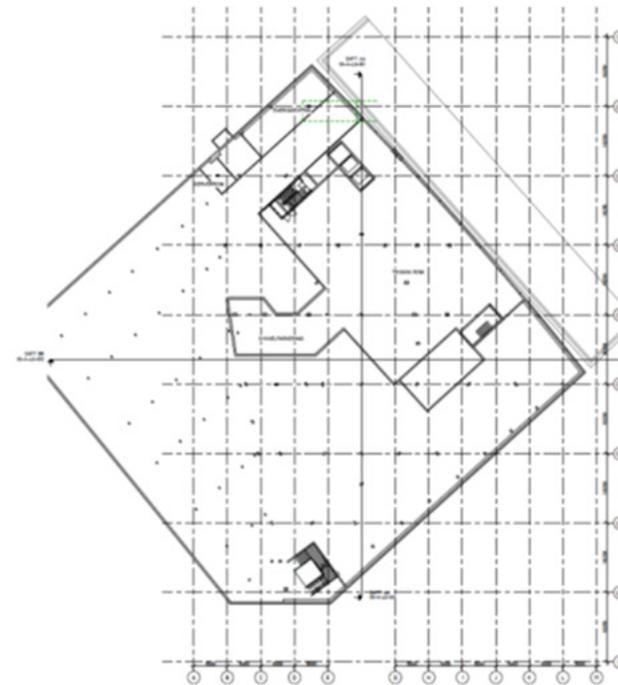
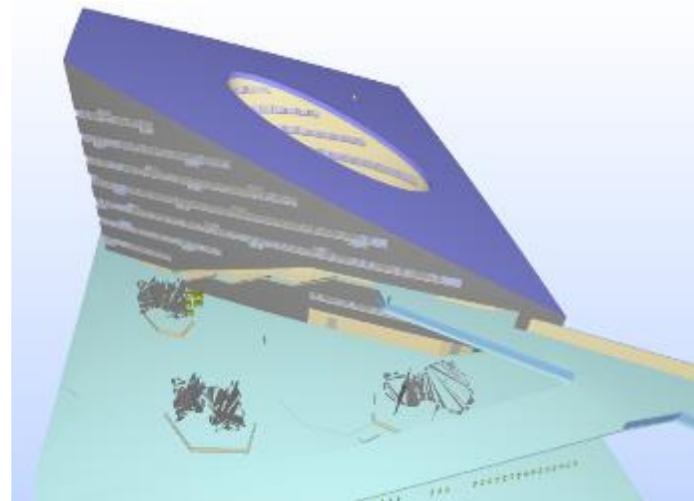
Viktige design-parametere

- Utnyttelse av fotavtrykk og volum
- Dagslysutnyttelse
- Utnyttelse av «fasader» til solkraftproduksjon
- Tilpassing til mikroklimatiske forhold på tomten (vind, sol/ skygge, forurensning)

Ventilasjonskonsept; PH Kjørbo, med enkelte modifikasjoner:

- 9 stk større aggregat plassert i kjeller, med felles luftinntak i vestfasade plan 2, felles tilluftsfiler i inntakskorridor og felles avkast i østfasade plan 1
- Ikke bypass-løsning på aggregat (!)
- Tilluft tilføres egne tilluftssjakter i kjernen. Avtrekk via trapp tilbake til teknisk rom, som benyttes som «plenumskammer» for avtrekksluft (ingen kanaler fra trappesjakt frem til aggregat).
- Totalt 4 desentrale aggregat i knevegg i plan 4-7 med lokale inntak i vestfasaden og avkast i østfasaden
- En andel dagslysvindu utstyres med motor for styrt hybrid/naturlig ventilasjon
- Ved redusert gjenvinningsbehov, reduseres pådraget på avtrekksviftene, og luften slippes ut gjennom styrte åpningsvindu

Energibehov og energibalanse - forutsetninger og kritiske forhold

- Når det er rikelig med dagslys ute, skal de fleste arbeidsplasser ha tilfredsstillende lysforhold uten elektrisk belysning. NB: Forprosjekt-løsningen tilfredsstiller ikke dette kravet.
- Om energibudsjettet holder, vil tak og sørøstfasade alene kunne gi nok solkraftproduksjon til å klare målsetningen. Dette vil redusere kostnader og gi større frihet i design av vestfasaden (økt fokus på dagslysutnyttelse fremfor solkraftproduksjon).
- Kombinasjonen naturlig/mekanisk ventilasjon innebærer økt kompleksitet, flere styringskomponenter og økt risiko. Løsningen bør analyseres og optimaliseres i tråd med «less is more» prinsippet før implementering.

BK 17 a Powerhouse Brattørkaia - budsjett for spesifikk energibruk			
Budsjettpost	Totalt årlig spesifikt netto energibehov [kWh/år]	Beregnet årlig spesifikt elbehov [kWh/m²·år]	Beregnet årlig spesifikt fjernvarmebehov [kWh/m²·år]
Romoppvarming	13,7	3,4	0,0
Ventilasjonsvarme	1,0	0,2	0,0
Tappevannsoppvarming	2,6	0,9	0,0
Vifter	2,2	2,2	0,0
Pumper	0,9	0,9	0,0
Belysning	7,1	7,1	0,0
Utstyr- generelt	13,0	13,0	0,0
Romkjøling/komfortkjøling	0,0	0,0	0,0
Ventilasjonskjøling	0,5	0,0	0,0
Totalt	41,0	27,8	0,0
Totalt eksklusive generelt utstyr	28,0	14,9	0,0

Beregnet energibalanse for Powerhouse Brattørkaia per 14.10.2015	
Oppvarmet BRA	14 291,0
Gjennomsnittlig årlig kraftproduksjon fra solceller for hele livsløpet per oppvarmet BRA [ekvivalent elektrisk kraft per m2 per år]	34,3
Gjennomsnittlig årlig total bundet energi for materialbruk, bygging, rehabilitering og avhending over livsløpet per oppvarmet BRA [ekvivalent elektrisk kraft per m2 per år]	-18,9
Gjennomsnittlig årlig energibehov i driftsfasen for hele livsløpet per oppvarmet BRA [ekvivalent elektrisk kraft per m2 per år]	-15,0
Sum = årlig energibalanse over livsløpet per oppvarmet BRA [ekvivalent elektrisk kraft per m2 per år]	0,4

LOWEX: Høyeffektiv termisk energiforsyning i nullenergibbygg

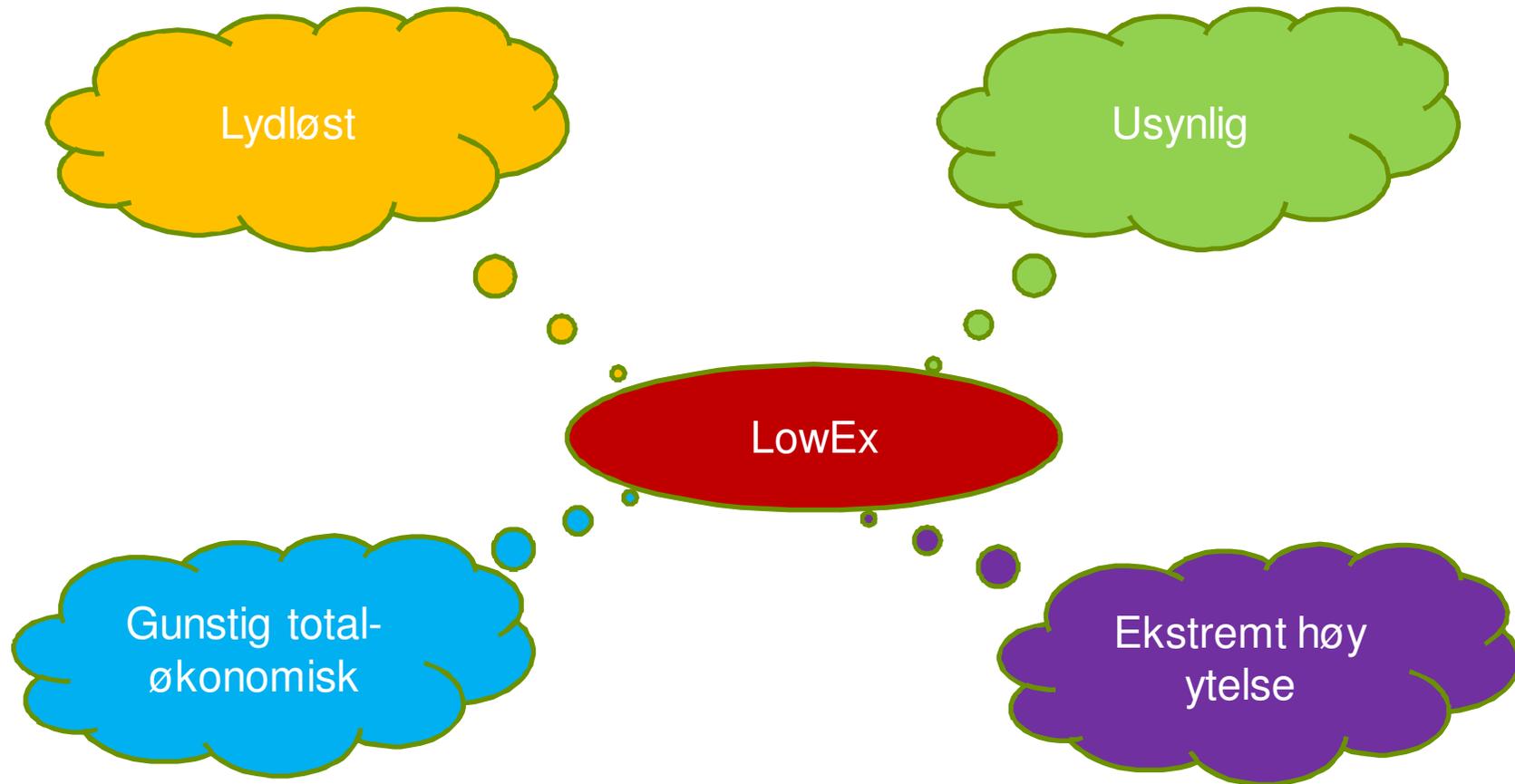
THD, KEB – Skanska Teknikk, Jan2017

Ideelt sett:

Men generelt for store kompromisser mht. robusthet, inneklima og fleksibilitet.

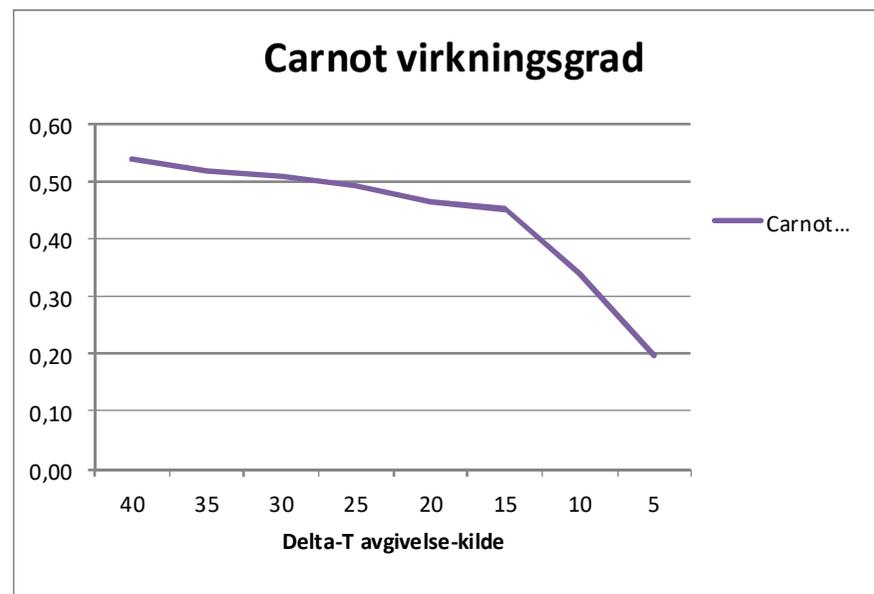
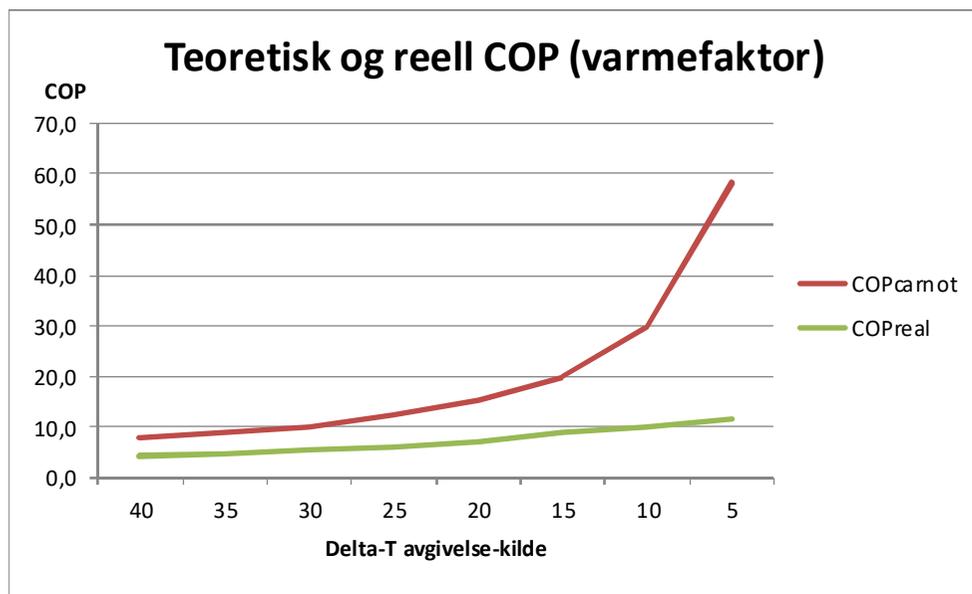
Ønsker:

Mål:

- I. Årsvarmefaktor – SCOP = 8-10
- II. Årskjølefaktor – SEER = 80-100
- III. 80 % redusert el-effektbehov til oppvarming og kjøling
- IV. Lave total kostnader

Teoretisk bakgrunn for LowEx

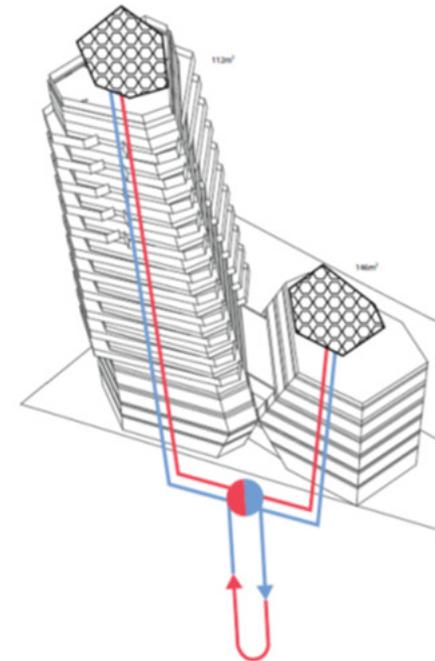
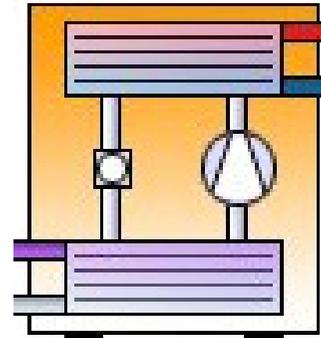
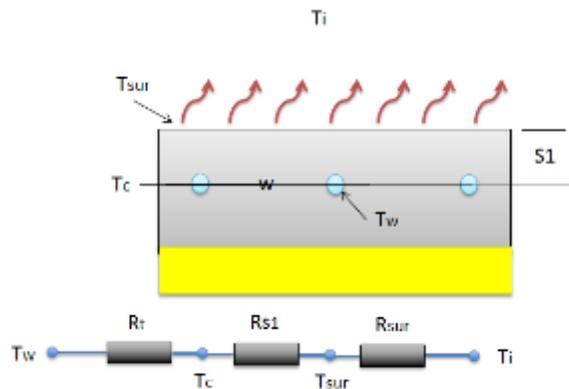
Carnot COP:

$$COP_{CARNOT} = \frac{T_{AVG} (K)}{T_{AVG} - T_{KILDE}}$$

Carnot virkningsgrad (eksergi virkningsgrad):

$$\eta_{ex} = \frac{COP}{COP_{CARNOT}}$$

Prosjektideen er å optimalisere:

Tabell 8: Estimert reell COP for varmepumpe beregnet i oppvarmingssesongen.

Utetemperatur	-20 °C	-15 °C	-10 °C	-5 °C	0 °C	5 °C	10 °C
Ønsket turtemperatur (avgivelsestemperatur VP)	29,3 °C	27,8 °C	26,4 °C	25,0 °C	23,5 °C	22,0 °C	20,4 °C
Estimert brinetemperatur fra energibrønn (fra EED-simulering)	0,0 °C	1,0 °C	2,0 °C	4,0 °C	6,0 °C	7,0 °C	8,0 °C
Antall timer ¹	15 t	73 t	206 t	660 t	1450 t	1689 t	1370 t
Teoretisk COP, COP _{carnot}	10,3	11,2	12,3	14,2	16,9	19,7	23,6
Beregnet «reell» COP	5,2	5,7	6,2	7,2	8,5	9,9	11,9

¹ Med antall timer menes 15 timer over – 20 °C, 73 timer mellom – 20 og – 15 °C, osv.

Konvensjonelle og State-of-the-Art løsninger

- NS3031:2014
  - Vannbasert system med geovarmepumpe: COP = 2,6
  - kjølemaskin med vannbasert kjøling: COP = 2,5-2,7.
- POWERHOUSE KJØRBO:
  - Geo-varmepumpe: COP = 4,2
  - Frikjøling via energibrønner: COP ≈ 20 – 30.

Internasjonalt: EU-prosjektet GEOTABS

SCOP ₁	[-]	5.15	3.94	3.76	3.56	ND
SCOP ₂	[-]	4.71	ND		1.96	ND
SCOP ₃	[-]	-	ND		1.59	ND
SCOP ₄	[-]	4.38	ND		1.23	ND
SEER ₁	[-]	-	7.54	10.74	-	ND
SEER ₂	[-]	49.70	ND	?	3.72	ND
SEER ₃	[-]	20.95	ND		2.89	ND
SEER ₄	[-]	-	ND		2.08	ND

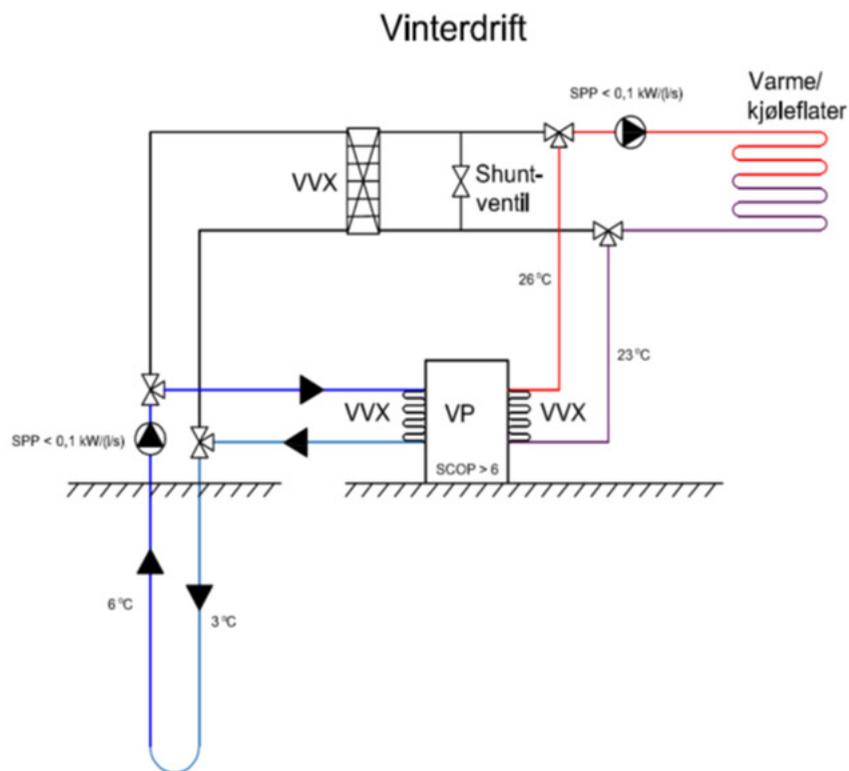

Fig.1: Vinterdrift lowex-system

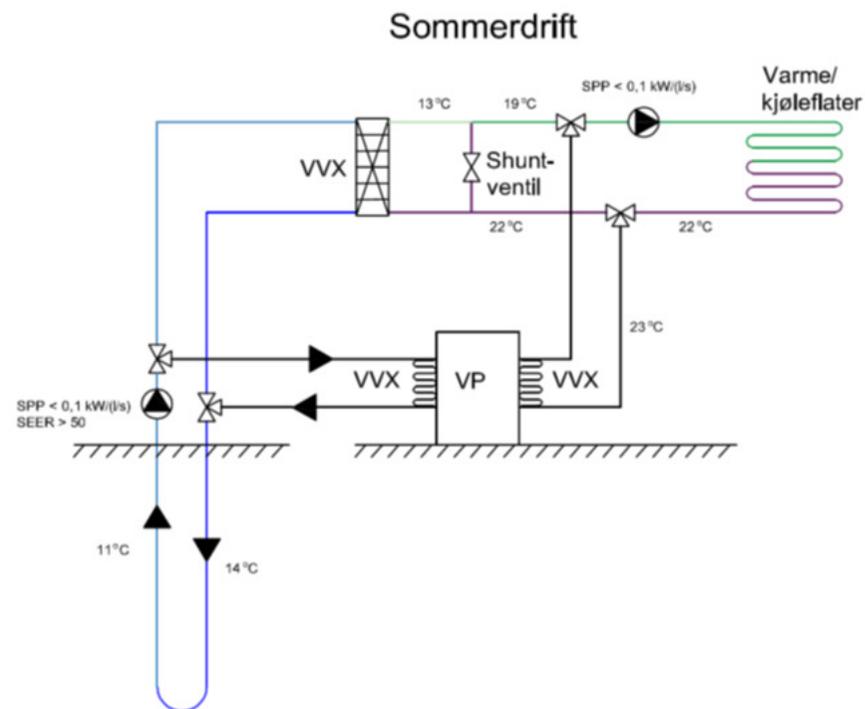
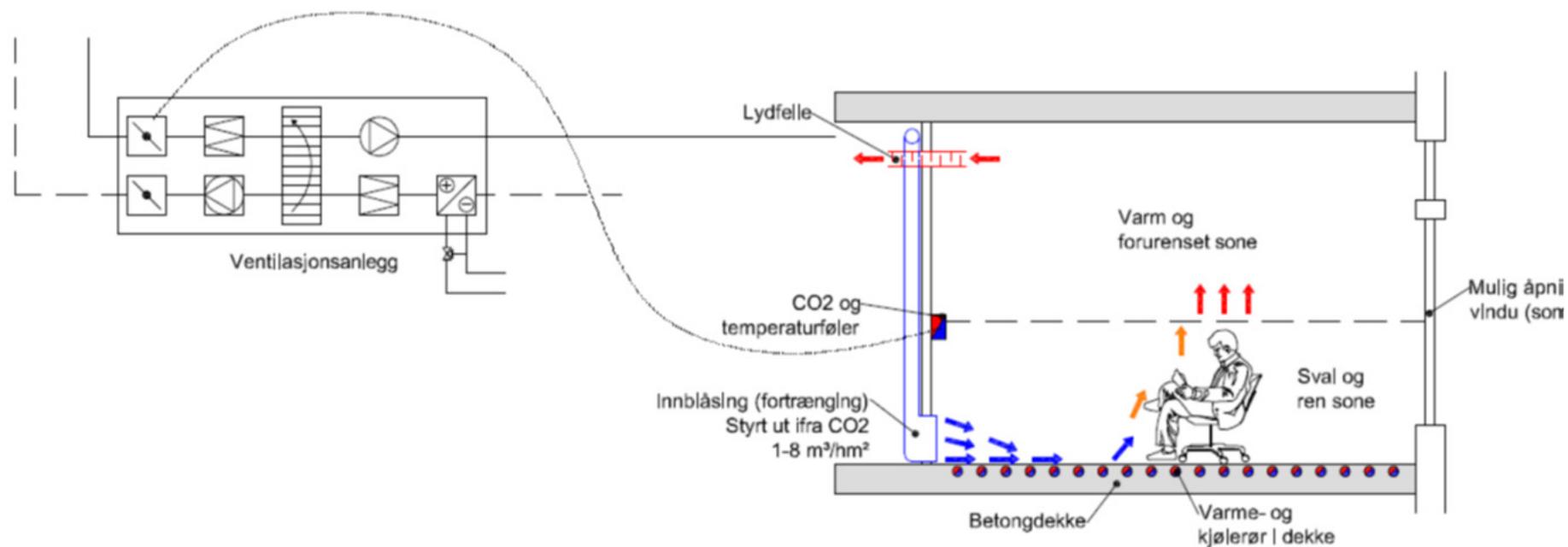

Fig.2: Sommerdrift lowex-system

Erfaringer med Lia BH

Klimatiseringskonsept

Figur 3 Prinsippet for fortrengningsventilasjon med behovsstyring av luftmengde etter CO₂ og temperatur, og overstrømning ut til korridor.

Data for bygget

	Brukstid/driftstid	10/5/52	Ti timer per dag (07-17), 5 dager i uka, drift hele året, ihht. NS3031:2014. Kjernetid 08.30-15.30.
	Personbelastning i driftstiden	7/4 W/m ²	7 W/m ² i kjernetid og 4 W/m ² utenfor kjernetid, gir tilnærmet samme personbelastning som NS3031:2014.
	Snitt belysningseffekt Årlig energibehov	2,35 W/m ² 6,1 kWh/ m ² år	Armaturer med LED. Beregnet LENI på 4,4 er lagt på for å ta høyde for ikke-ideell drift.
	Utstyrseffekt i driftstiden (energiebehov over året)	2 W/m ² (4 kWh/ m ² år)	Snitt lokal utstyrseffekt ihht. NS3031:2014.
	Årsbehov varmtvann Dekningsgrad VP Årsvarmefaktor	9,0 kWh/m ² år 98 % SCOP = 3	Behov basert på målte tall fra NVE-rapport ¹⁰ Estimert at varmepumpe kan dekke 98 % av varmebehovet med en årsvarmefaktor på 3.
	Varmeforsyning	Q _{vp} = 24 kW (98 % dekning) SCOP = 6,0 Q _{ei} = 9 kW	Varmepumpe med kapasitet på 24 kW (2 x 12 kW) som er estimert å dekke 98 % av årsvarmebehovet. Årsvarmefaktor beregnet til 6,0. Integreert el-element som spisslast/backup på ca. 9 kW.
	Soning av bygget	1 sone	Bygget er i denne fasen regnet som en sone.

Tabell 1 Sentrale inndata brukt i simuleringen

Inndata	Verdi	Kommentar/henvisning	
	Oppvarmet bruksareal (BRA)	1579 m ²	Fra tegninger datert 20.09.16
	U-verdi yttervegg	0,17 W/m ² K	Ca. 25 cm isolasjon, prefabrikkert elementvegg i tre.
	U-verdi yttertak	0,10 W/m ² K	Ca. 45 cm isolasjon i kompaktakløsning.
	U-verdi gulv på grunn	0,10 W/m ² K	Ca. 25-30 cm isolasjon i gulv på grunn, inkludert varmemotstand i grunn.
	U-verdi vinduer	0,75 W/m ² K	Passivhusvinduer med tre lags energiglass med isolert karm.
	g-verdi vindu og solavskjerming	0,21 – 0,48	Tre lags energiglass med lystransmisjon på ca. 74 % for vinduer mot øst, vest og nord. For sydvendte vinduer solreflekterende ruter med lystransmisjon på ca. 55 %. Suppleres med innvendig manuell solskjerming.
	Normalisert kuldebroverdi	0,03 W/m ² K	Forutsatt godt prosjekterte kuldebroløsninger, som detaljeres i senere prosjektfase.
	Lekkasjetall	0,50 oms/t	Strengt krav til prosjektering og utførelse.
	Normalisert varmekapasitet ¹	82 Wh/m ² K	Eksponert termisk masse i gulv og etasje-skiller i betong med 50-60 % eksponert betonghimling i 1 etg.
	Snitt luftmengde Virkningsgrad gjenvinner Spesifikk vifteeffekt, SFP Tilluftstemperatur	4,0-7,0 m ³ /hm ² 87 % 0,70 kW/m ³ /s 18-20 °C	Luftmengde med god behovsstyring og høy ventilasjonseffektivitet som varierer med sesongen. Høyeffektiv roterende gjenvinner. Aggregater og kanalsystem med meget lavt trykktap.
	Kjøleeffekt	Ca. 15 W/m ² Ca. 5 W/m ²	Kun frikjøling fra energibrønner. Supplert med lite kjølebatteri aggregat.
	Oppv.effekt gulvarme Oppv.effekt varmebatteri	Ca. 20 W/m ² Ca. 6 W/m ²	Ut fra simulering ved dimensjonerende utetemperatur vinter.

Energiytelse

Tabell 2 Simulert energibehov for bygget.

Energipost	Energibehov	Spesifikt energibehov
Romoppvarming	27 841 kWh/år	17,6 kWh/m ² år
Ventilasjonsvarme	1 917 kWh/år	1,2 kWh/m ² år
Varmtvann	14 239 kWh/år	9,0 kWh/m ² år
Vifter	3 237 kWh/år	2,0 kWh/m ² år
Pumper	1 076 kWh/år	0,7 kWh/m ² år
Belysning	9 686 kWh/år	6,1 kWh/m ² år
Teknisk utstyr	8 201 kWh/år	5,2 kWh/m ² år
Romkjøling	15 494 kWh/år	9,8 kWh/m ² år
Ventilasjonskjøling	2 635 kWh/år	1,7 kWh/m ² år
Sum energibehov	84 326 kWh/år	53,4 kWh/m²år

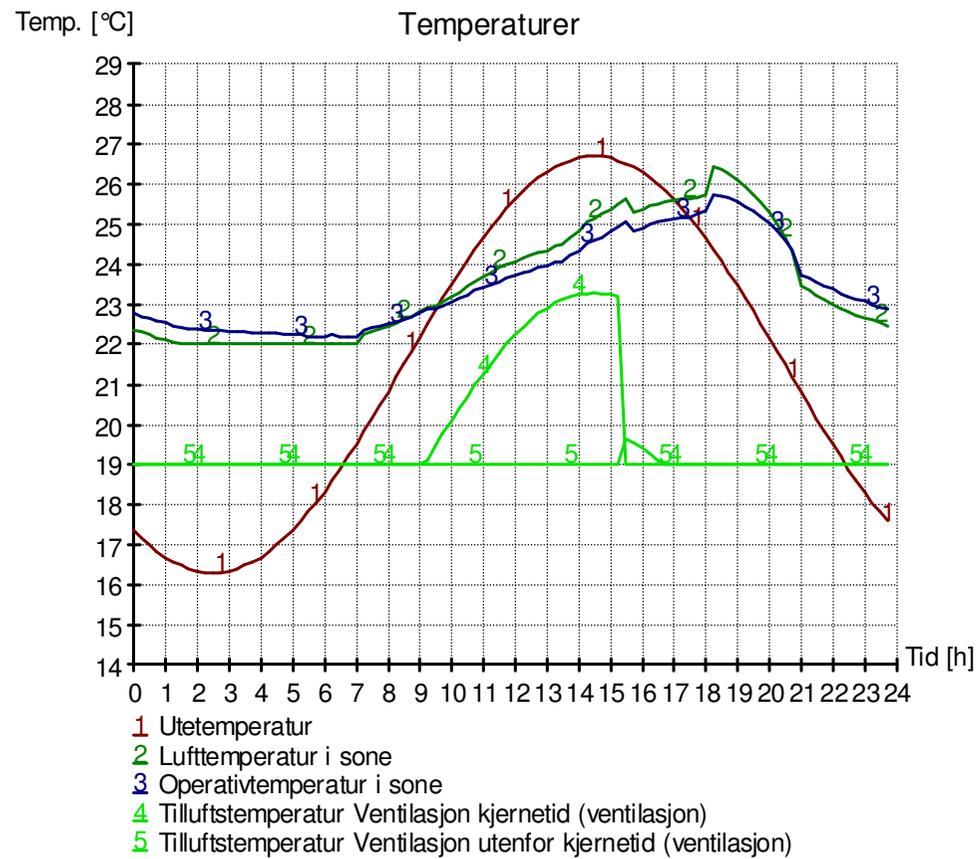
LEVERT ENERGI

Tabell 3 viser simulert behov for levert energi til bygget¹². Det er kun elektrisitet som leveres til bygget (og eksporteres tilbake, se neste kapittel). Behov for levert elektrisitet til bygget er på kun 21,7 kWh/m²år. Det er heller ikke her noen helt dominerende «energiposter».

Tabell 3 Simulert behov for levert energi til bygget.

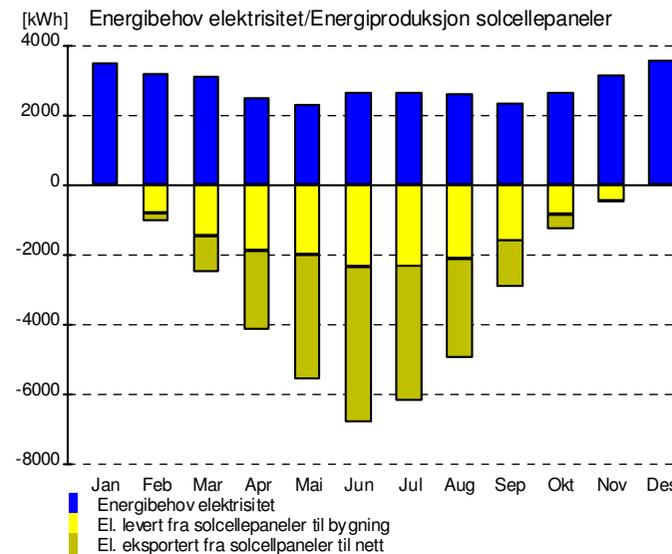
Energipost	Behov for levert energi	Spesifikk levert energi
Elektrisitet til vifter og pumper	4 313 kWh/år	2,7 kWh/m ² år
Elektrisitet til belysning	9 686 kWh/år	6,1 kWh/m ² år
Elektrisitet til teknisk utstyr	8 201 kWh/år	5,2 kWh/m ² år
Elektrisitet til varmepumpesystemet	9 837 kWh/år	6,2 kWh/m ² år
Elektrisitet til el-kjel	990 kWh/år	0,6 kWh/m ² år
Elektrisitet til kjøling	1 137 kWh/år	0,7 kWh/m ² år
Sum levert energi	34 174 kWh/år	21,7 kWh/m²år

Lia BHG: Simien modell – temperaturforløp dimensjonerende sommer – baserom S/Ø

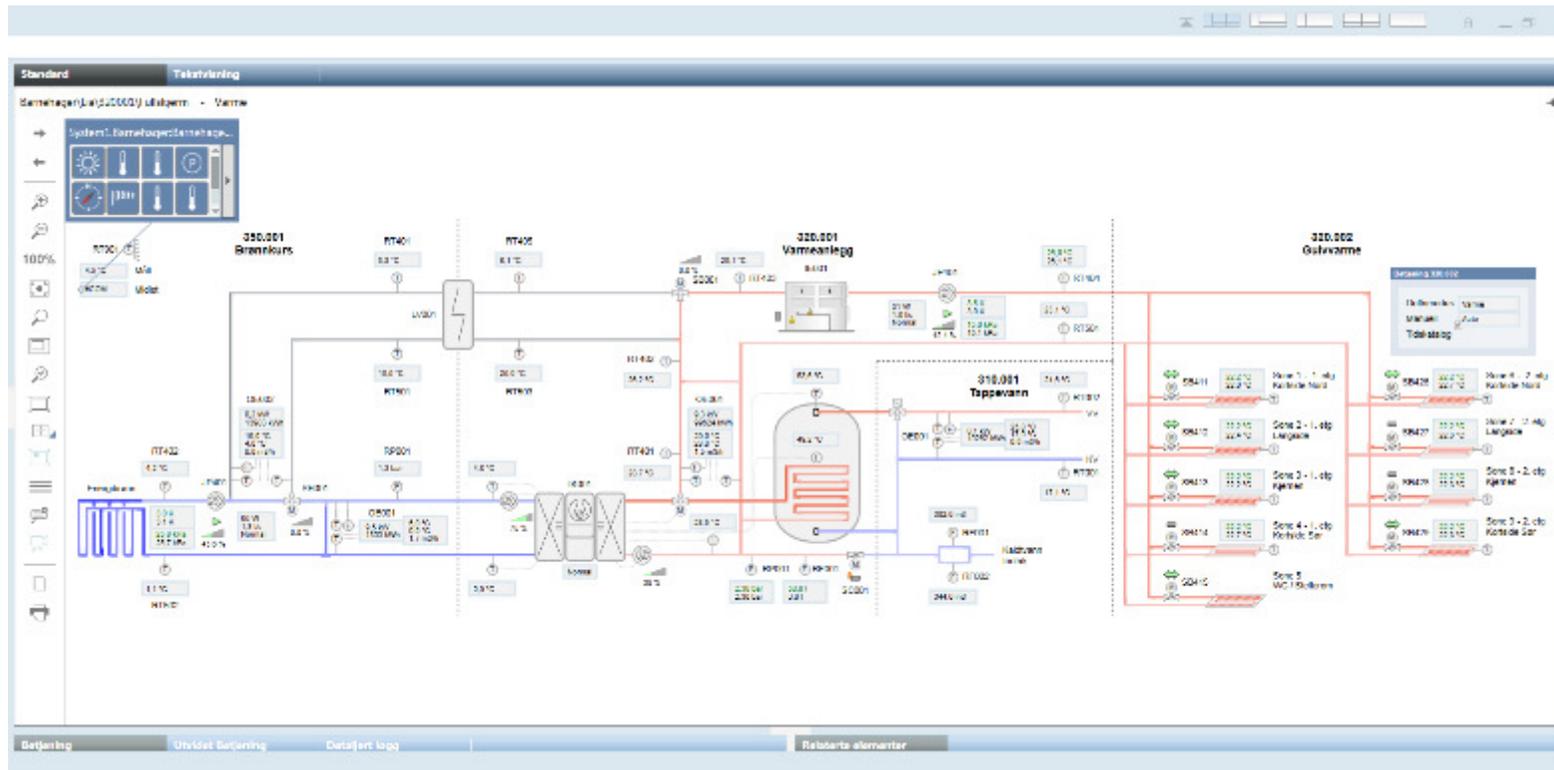

Lia BHG: Simien modell – simulert energibehov og produksjon

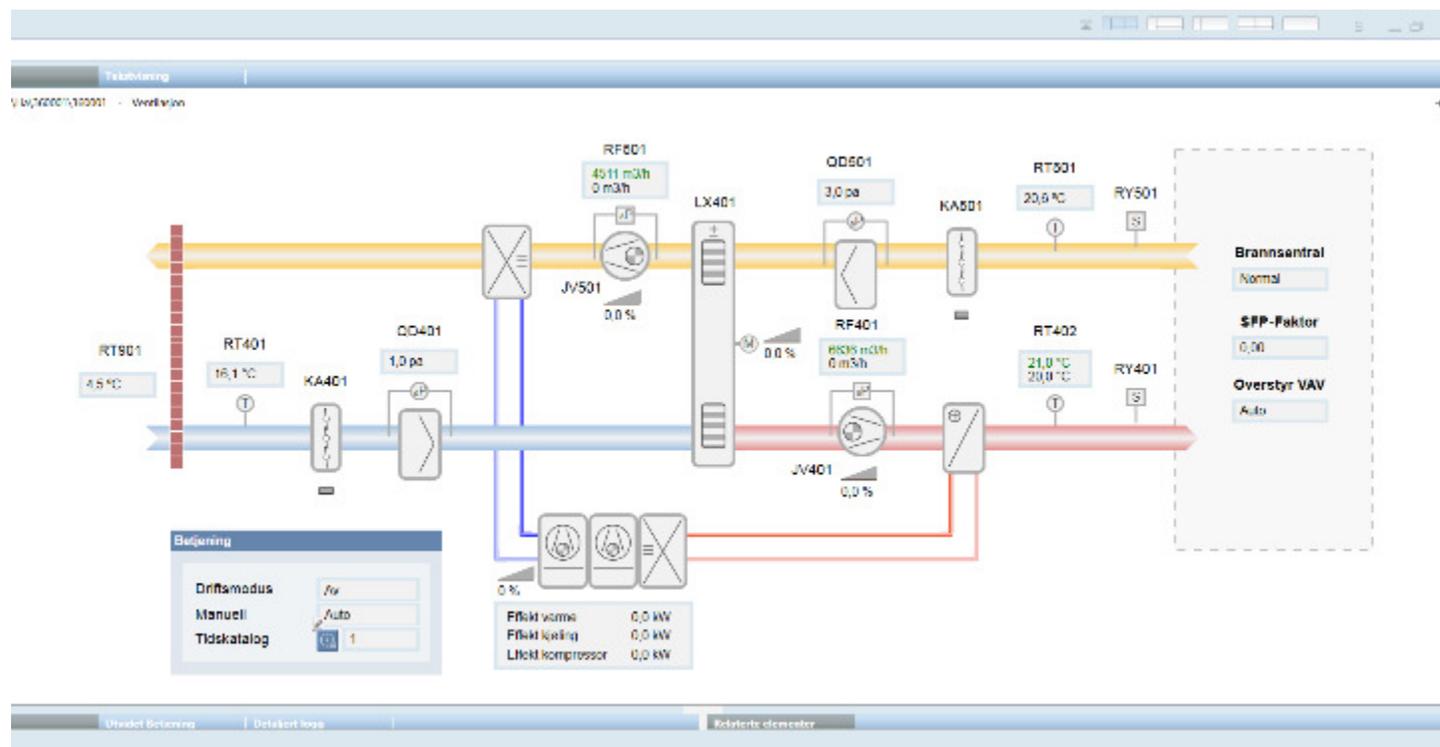
Energipost	Energibudsjett	
	Energibehov	Spesifikt energibehov
1a Romoppvarming	29345 kWh	18,6 kWh/m ²
1b Ventilasjonsvarme (varmebatterier)	1340 kWh	0,8 kWh/m ²
2 Varmtvann (tappevann)	14247 kWh	9,0 kWh/m ²
3a Vifter	3149 kWh	2,0 kWh/m ²
3b Pumper	1083 kWh	0,7 kWh/m ²
4 Belysning	9686 kWh	6,1 kWh/m ²
5 Teknisk utstyr	8202 kWh	5,2 kWh/m ²
6a Romkjøling	16092 kWh	10,2 kWh/m ²
6b Ventilasjonskjøling (kjølebatterier)	2573 kWh	1,6 kWh/m ²
Totalt netto energibehov, sum 1-6	85719 kWh	54,3 kWh/m²

Lia BHG: Siemens Desigo-systemet - energisentral

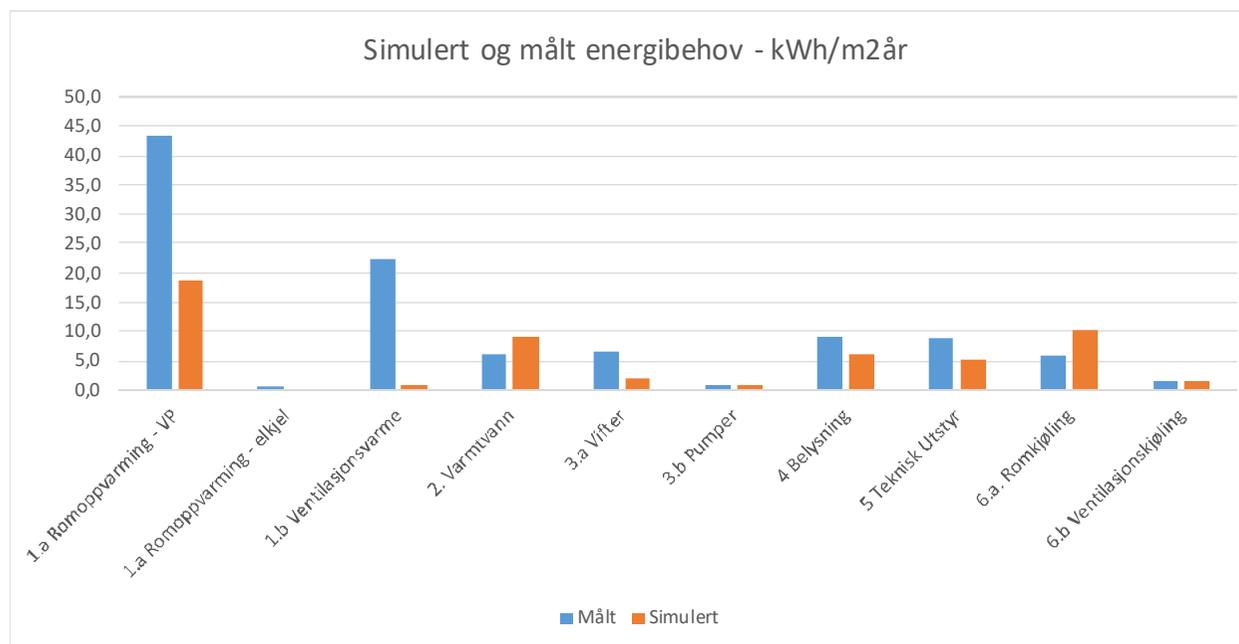
Lia BHG: Siemens Desigo-systemet - ventilasjonsanlegg

Lia BHG: Siemens Desigo-systemet – romtilstand

Simulert vs. målt netto energibehov på årsbasis

Energibruk til oppvarming er høyt pga. døgnkontinuerlig (feil) drift av ventilasjon fra november til februar. Intern varmpumpe i aggregat fungerer heller ikke som forutsatt.

House Zero

- In use since approximately May 2018
- The solar chimney installed late autumn 2018
- No energy use figures available yet
- The Windowmaster system is up-and-running, but reports on some over-ventilation in some zones/rooms
- The lowex floor system seems to work OK, based on user feedback
- The geothermal heat pump from Enertech worked until March this year, but got a leak in the heat exchanger. HP will be replaced.
- There is indicaton that the system has been running on only 1 instead of 2 energy wells. Maybe causing the HX leak
- The SIEMENS BEMS-system have been heavily delayed, and little data is available yet

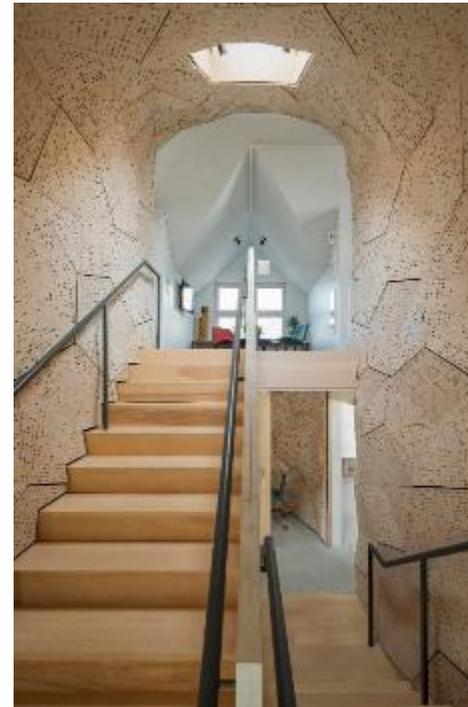
House Zero

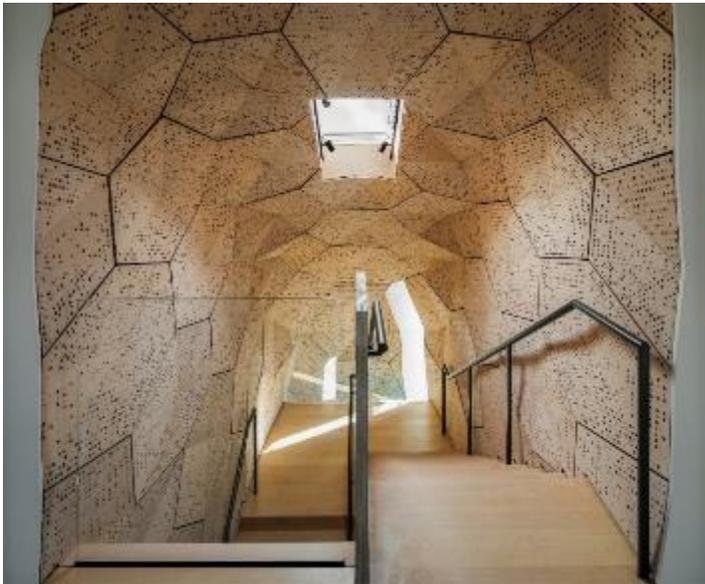
House Zero

House Zero

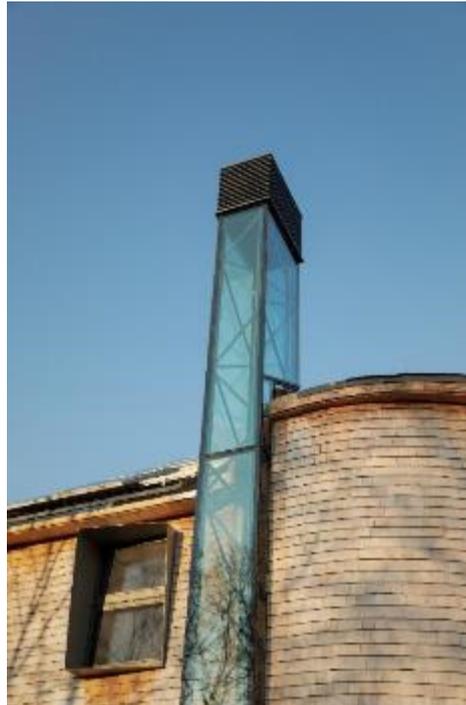
House Zero

House Zero

House Zero

Nydalen Vy

Varmepumper og forenklet teknisk anlegg

Maria Myrup

Skanska Norge, Avd. Klima, Energi og Bygningsfysikk

Illustrasjon: Snøhetta/MIR

Skanska Teknikk – Skanskas egen spesialrådgiver

Betongteknologi

Spisskompetanse innen betongteknologi i alle faser av byggeprosessen, og innen betongrehabilitering

BIM

Spisskompetanse innen utvikling og bruk av BIM / VDC i alle faser av byggeprosessen. Leverer målbare bidrag til økt samhandling i byggeprosessen ved bruk av BIM som katalysator

Klima, energi og bygningsfysikk

Norges ledende tverrfaglige kompetansemiljø innen utvikling av bærekraftige grønne løsninger, klima-, energi- og miljørådgivning, livsløpsvurderinger, byggeteknikk og bygningsfysikk.

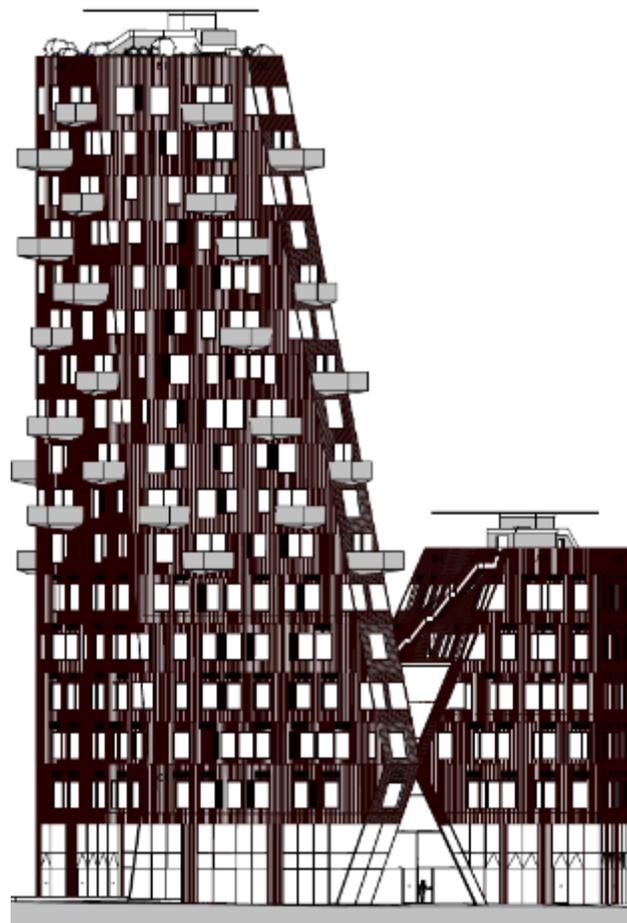
Konstruksjon

Spisskompetanse innen konstruksjonsteknisk-, geoteknisk- og forskalingsteknisk rådgivning

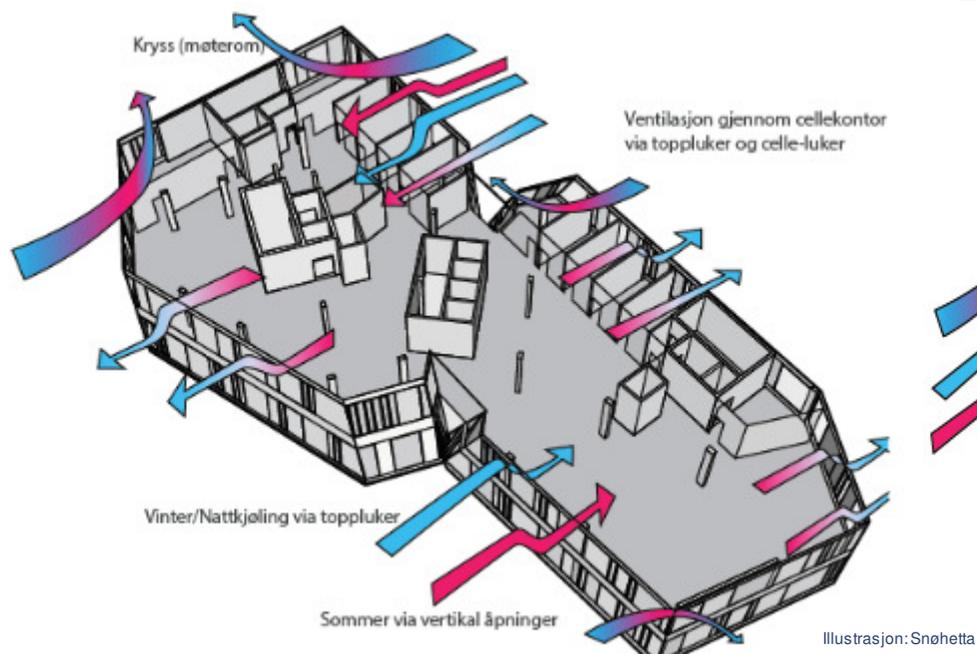
Prosjektopplysninger

- Plassert sentralt i Nydalen
  - Gullhaug Torg
- Kombinasjonsbygg – 18 etasjer
- BRA: total 10 150 m²
- Fase / fremdrift
  - Forprosjekt avsluttet
  - Planlagt ferdigstilt 4. kvartal 2019
- Byggherre: Avantor
- Arkitekt: Snøhetta

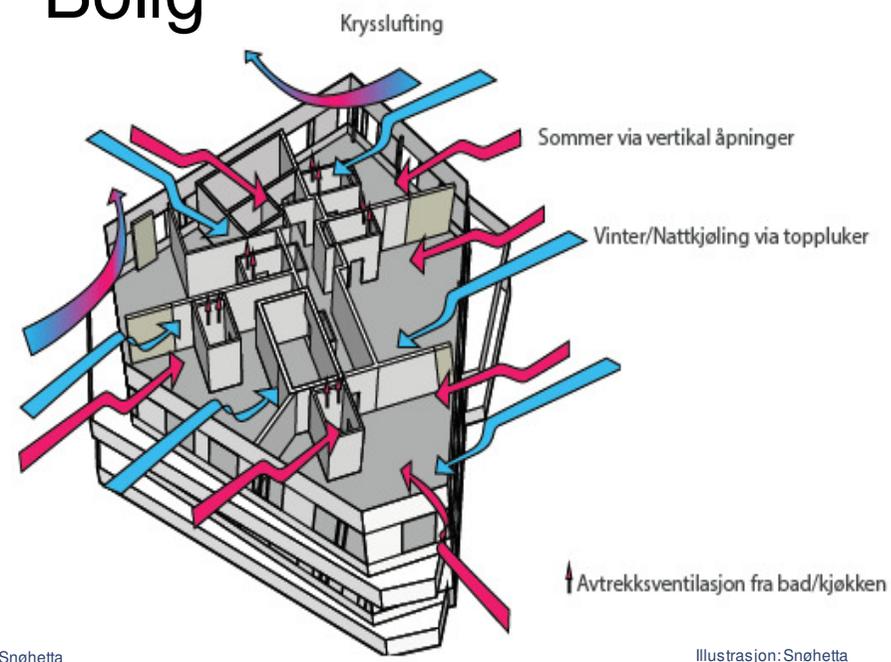

Ventilasjonsstrategi

Kontor

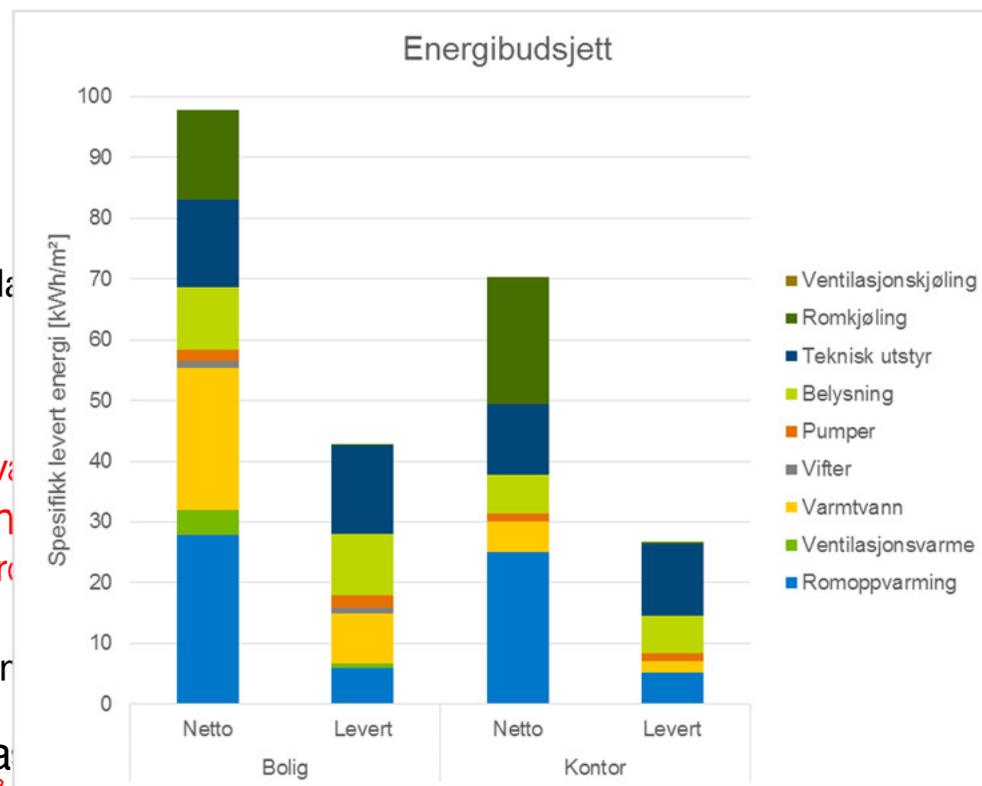

Bolig

Energieffektivitet

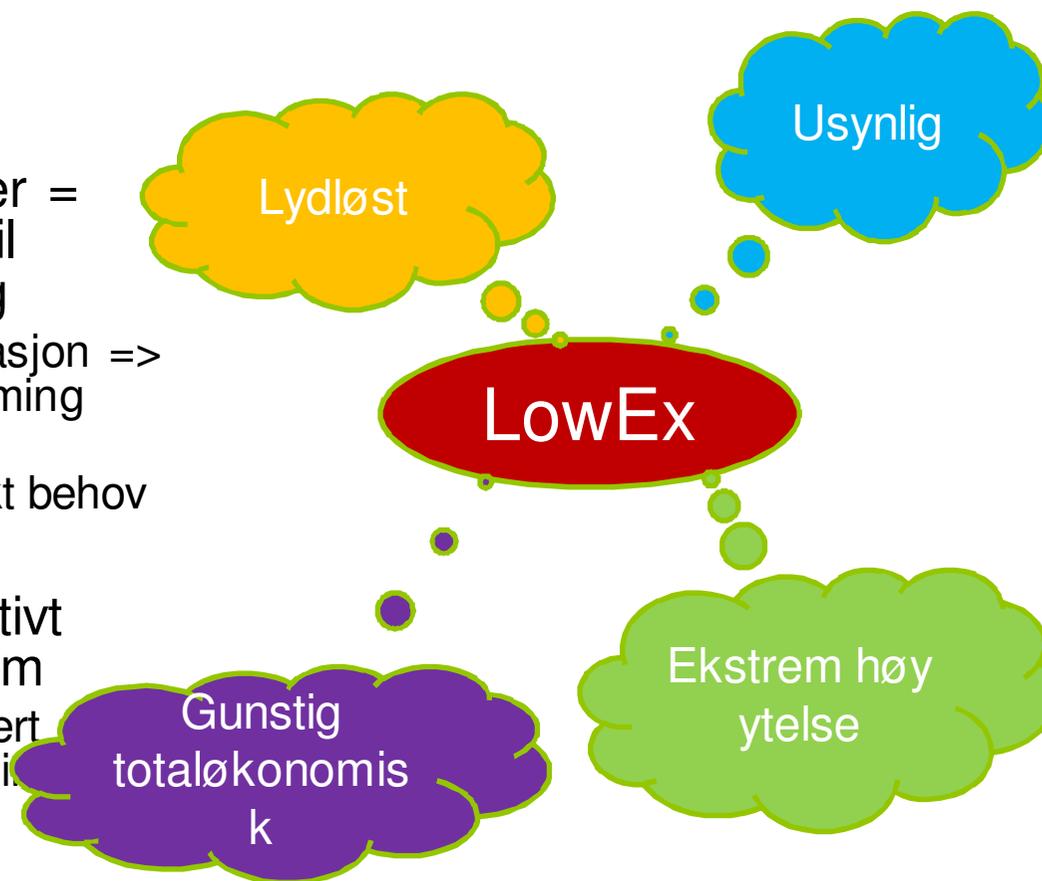
- Ventilasjon
  - Kontor:
    - Naturlig
  - Bolig:
    - Hybrid ventilasjon
    - Mekanisk ventilasjon pl
- Energiforsyning
  - Geo-varmepumpe
    - Gulvarme og litt veggva
  - Frikjøling via energibrøn
    - Gulv og litt vegg (møter)
  - CO₂-varmepumpe
    - Varmtvann (ikke hensyn
beregningen)
  - Fjernvarme som spissla
(ekstremperioder/feil på VR)

LowEx

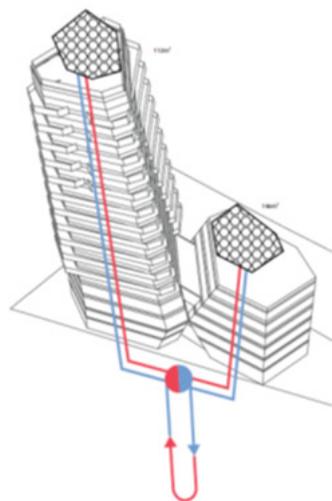
- Bruk av forenkla ventilasjons- og klimatiseringsløsninger = høyere energibehov til oppvarming og kjøling
  - Naturlig-/hybridventilasjon => økt behov for oppvarming
  - Uten automatisk solavskjerming => økt behov for kjøling
- Trenger et supereffektivt energiforsyningssystem
  - Gir lavt behov for levert til oppvarming og kjøling

LowEx

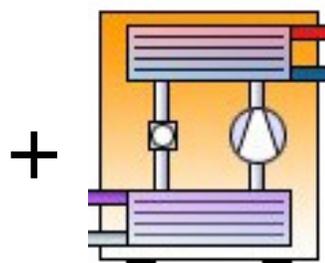

Overordnet konsept - systemoptimalisering

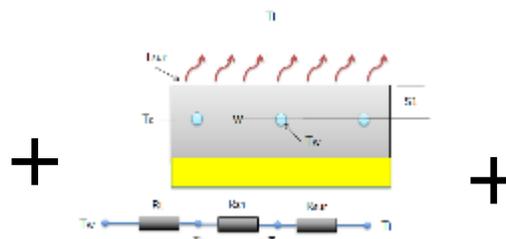
- Å analysere, optimalisere, videreutvikle og kombinere

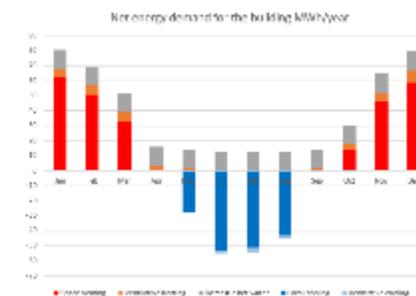
Optimal utforming og dimensjonering av energibrønner

Optimal design av varmepumpe- og varmevekslersystemet

Optimal utforming og design av varme- og kjølesystemet i bygget

Optimalisering og balansering av varme- og kjølebehovet til bygget

LowEx beregning – Typisk kontoretasje

GULLHAUG TORG 2a

Exergy plan

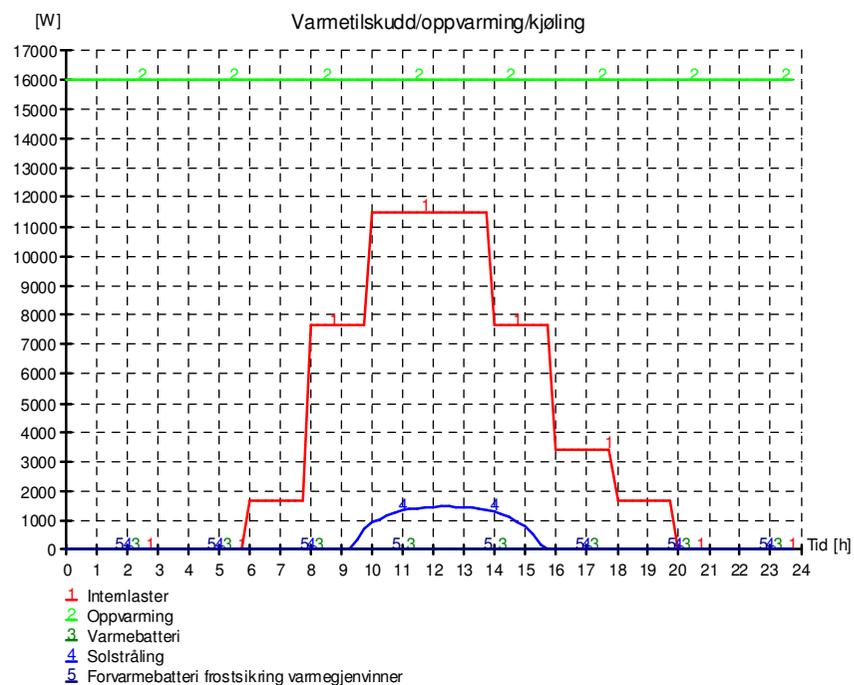
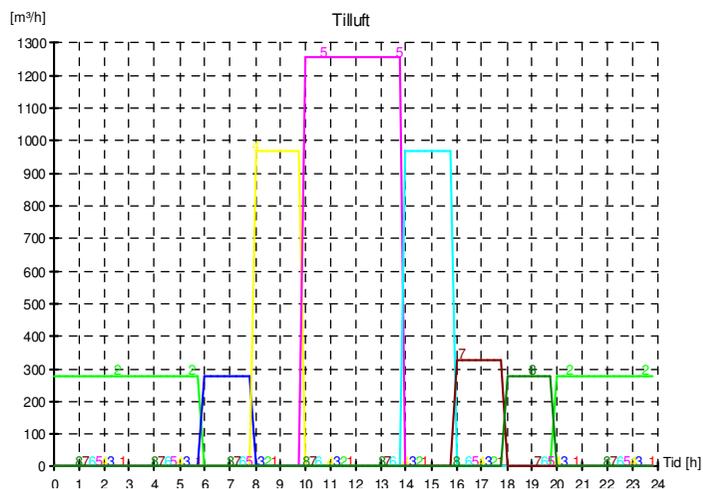
28.08.2107 // NTS

Snøhetta // kre

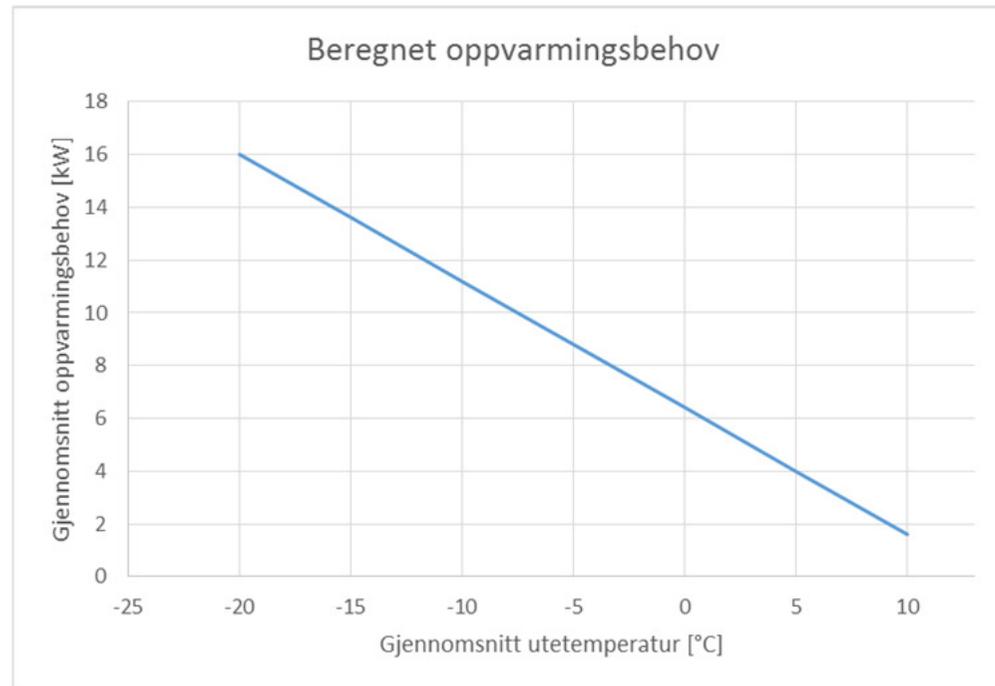
- Kontoretasje plan 4
  - BRA: totalt ca. 850 m²
  - Totalt ca. 21 soner/sløyfer (kan bli justert)
  - Hver aktiv sone på ca. 25 m²
- Dimensjonerende effekt estimert ved å modellere hele etasjen som én sone

Luftmengder og belastningsprofil

- Luftmengde
  - Naturlig ventilasjon
  - Avhengig av personbelastningen

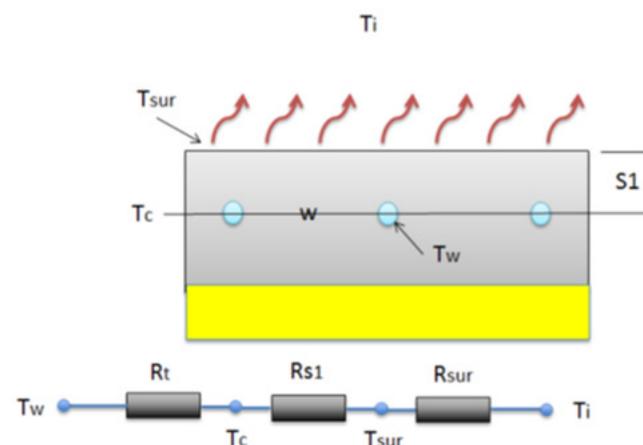
Estimert varmebehov (eksl. stort møterom)

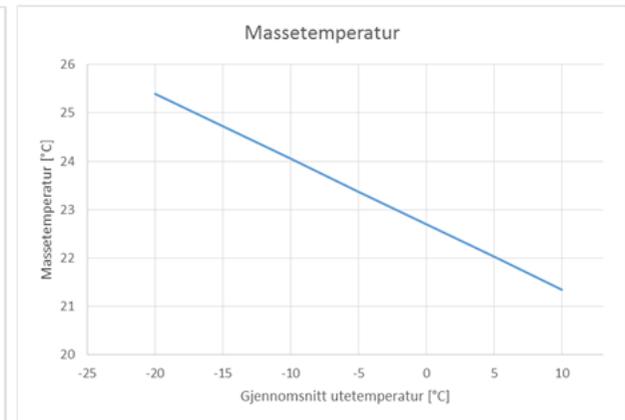
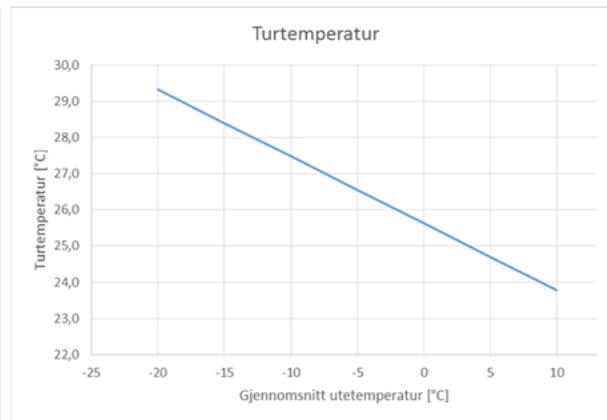
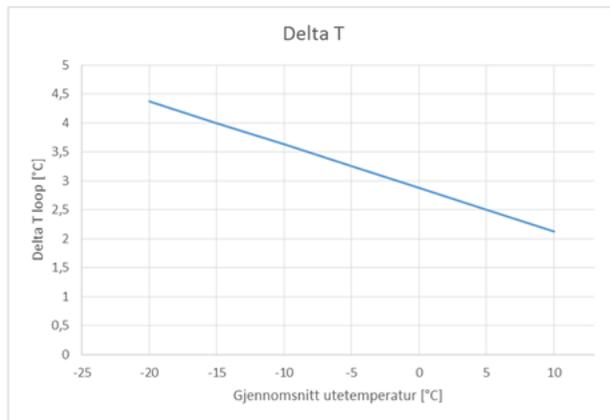
Ved gjennomsnitt utetemperatur på ca. 8-9 °C kan varmeanlegget slås av

Design rørsløyfe – kontoretasje ekskl. møterom

- LowEx gulv
  - Slipt betong
  - Avstand rør til gulvoverflate 45 mm
  - Diameter rør 20 mm (innvendig diameter 16 mm)
  - C/C avstand 25 cm
  - Sone på ca. 25 m²
    - Sløyfelengde på ca. 100 m

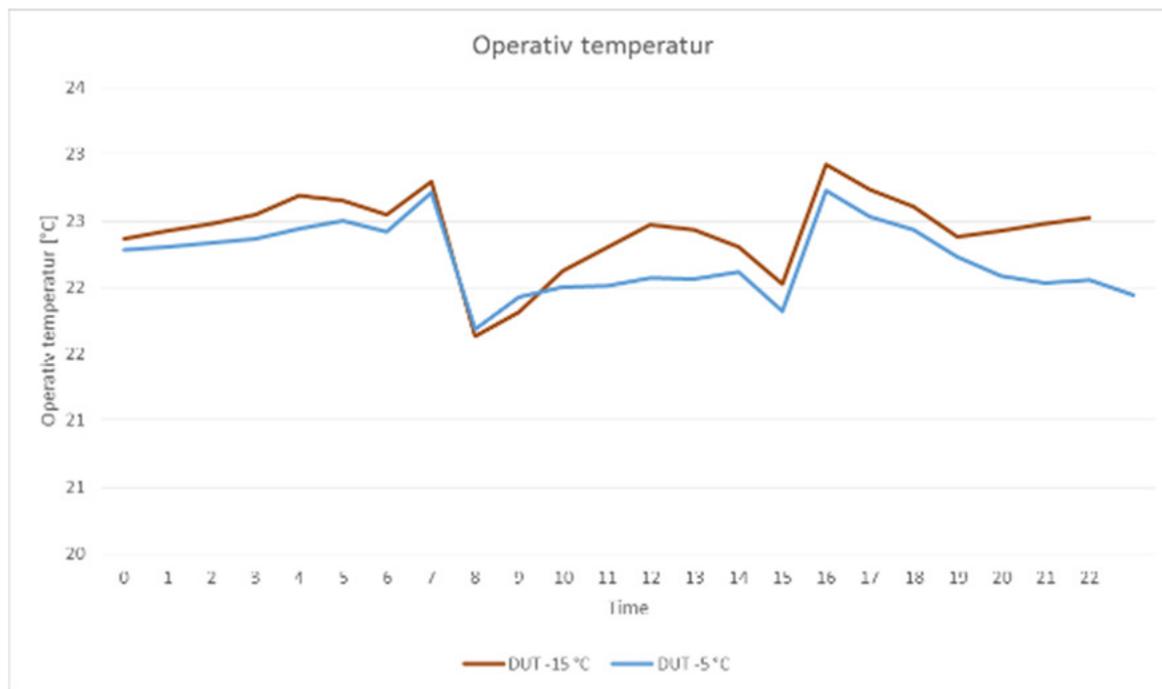
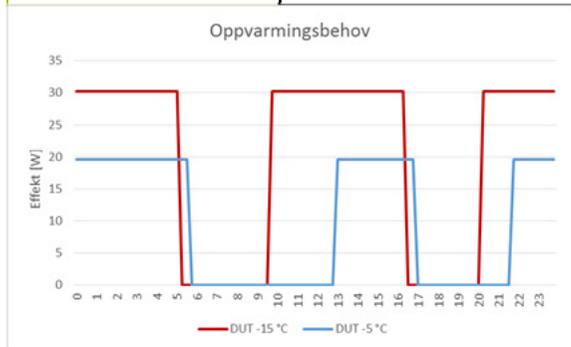

Oppvarmings sesong: Utekompenserte kurver

Oppvarmings sesong: Dynamisk simulering

	-15 °C	-5 °C
BRA	797 m ²	797 m ²
LowEx areal	450 m ²	450 m ²
Tilført varmeeffekt	30,2 W/m ²	19,6 W/m ²
Turtemperatur	28,4 °C	26,6 °C
Settpunkt massetemp.	24,8 °C	23,5 °C
Dødbånd	+/- 0,7 K	+/- 0,7 K

On-Off styring (0/24 V aktuator)

Hydraulisk beregning

- Kontor og næring i plan 1-7
- Ca. 20-22 rørsløyfer pr. etasje
- Tatt utgangspunkt i plan 4
- Lengder grovestimert
- Lav spesifikk pumpeenergi (SPP) – 0,01-0,04 kW/(l/s)
- Lavt energibehov til pumper

Input	
Timer oppvarmingssesong	4 639 h
Pumpeenergi oppvarming	0,11 kWh/m ² år
Timer kjølesesong	2 414 h
Pumpeenergi kjølesesong	0,02 kWh/m ² år
Total pumpe energi	0,13 kWh/m ² år
Total antall timer i bruk (pumpe)	7 053 h
Total antall timer i passivmodus	1 707 h

Powerhouse Telemark

- Under construction (3rd floor)
- Will be finished around January-February 2020
- The river as heat/cooling source was ditched, and 9 energy wells is instead been drilled
- CO2 heat pump and CCV (circulation system) has been replaced with small local electric accumulators on each floor
- Lowex area is approximately 40 % of the floor area.
- Currently no external shading, only wooden balusters on the west facade

